

Teresa Kulak

Jubileusz siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Wojciecha Stanisława Wrzesińskiego

---

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 393-399

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Teresa Kulak

Jubileusz siedemdziesięciolecia urodzin Profesora Wojciecha Stanisława Wrzesińskiego

Od niemal pół wieku prof. zw. dr hab. Wojciech S. Wrzesiński czynny jest w badaniach naukowych i piśmiennictwie historycznym w Polsce, zajmując się różnorodnymi zagadnieniami z zakresu historii najnowszej i osiągając w tej dziedzinie wybitną pozycję zawodową oraz wysoki autorytet uczonego i badacza.

Urodził się 4 października 1934 r. w Krzywosądzy, niedaleko Ciechocinka, w rodzinie inteligenckiej o tradycjach patriotycznych i niepodległościowych. Maturę uzyskał w Aleksandrowie Kujawskim, gdzie ukończył znane z wysokiego poziomu nauczania Gimnazjum Księża Salezjanów. Studia historyczne w latach 1950—1955 odbył w pobliskim Toruniu na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika. Pozostawał wówczas pod wielkim wpływem znakomitych profesorów — Karola Górskiego i Witolda Łukaszewicza — dwóch różnych osobowości i reprezentantów dwóch odmiennych dyscyplin: historii średniowiecznej i najnowszej. Przeważało zainteresowanie historią najnowszą, gdyż Wojciech Wrzesiński jako temat pracy magisterskiej wybrał problemy społeczne Pomorza na przełomie XIX i XX w. Po uzyskaniu dyplomu, nakazem pracy skierowany został do Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie, gdzie wkrótce otrzymał stanowisko kierownika działu akt Polski Ludowej. W Olsztynie rozpoczął — przy współdziałaniu kolegów i przyjaciół — pionierskie badania nad stosunkami polityczno-społecznymi, narodowościowymi i gospodarczymi Warmii i Mazur zarówno w okresie międzywojennym, jak i po roku 1945. Naukowy rozmach tych badań już w 1957 r. sprawił, że reaktywowane zostały „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, a do kierowania nimi okazało się nieodzowne powołanie odpowiedniej instytucji w postaci Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego. Wojciech Wrzesiński w 1961 r. należał do grona jego inicjatorów i współzałożycieli. Obecnie, od dwudziestu lat, jest przewodniczącym Rady Naukowej Ośrodka oraz redaktorem (od 1981 r.) kwartalnika „Komunikaty Mazursko-Warmińskie” — jego organu naukowego.

Intensywne badania archiwalne zaowocowały powstaniem w 1957 r. pierwszych naukowych studiów nad niepodejmowanymi wcześniej ze względów politycznych i cenzuralnych zagadnieniami powojennego zasiedlenia Warmii i Mazur oraz procesami narodowościowymi i demograficznymi tego regionu. Doskonale udokumentowane prace po raz pierwszy ukazywały wynaturzenia w postępowaniu komunistycznych władz administracyjnych z tutejszą ludnością autochtoniczną. Dzięki tym pracom zwrócono uwagę na młodego badacza, co spowodowało nawiązanie ścisłej i trwającej do dzisiaj Jego naukowej współpracy z Instytutem Zachodnim w Poznaniu. W 1963 r. Instytut Zachodni opublikował (obronioną dwa lata wcześniej) rozprawę doktorską W. Wrzesińskiego pt. *Ruch polski na Warmii, Mazurach i Powiślu w latach 1920—1939*, której promotorem był

prof. Witold Łukaszewicz. Książka, ze względu na nowatorstwo tematyki badawczej i znakomite udokumentowanie źródłowe, nabrała naukowego rozgłosu i została uhonorowana w tym samym roku nagrodą „Polityki”. Wpłynęła też na zaproszenie młodego badacza przez prof. dr. hab. Henryka Zielińskiego (członka komisji dorocznych nagród „Polityki”) do pracy w Instytucie Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego i zatrudnienie w prowadzonym przez niego Zakładzie Historii Polski i Powszechnej XIX i XX wieku.

We Wrocławiu, z którym od 1965 r. związał się na stałe, dr W. S. Wrzesiński znalazł prężne środowisko intelektualne i nowych przyjaciół, nie zaniechał jednak bliskich i serdecznych kontaktów z Olsztynem. We Wrocławiu habilitował się w 1969 r. i zdobywał dalsze stopnie kariery naukowej oraz uniwersyteckiej. Sprawował praktycznie wszystkie możliwe funkcje w Uniwersytecie Wrocławskim, poczynając od kierownictwa Zakładu Historii Najnowszej, poprzez kilkakrotnie pełnioną w przeszłości i obecnie w toku trzeciej kadencji funkcję dyrektora Instytutu Historycznego, był też dziekanem Wydziału Filozoficzno-Historycznego, prorektorem w przełomowych latach 1980—1981, a w latach 1990—1994 rektorem. Mimo rozlicznych funkcji oraz obowiązków dydaktycznych i organizacyjnych znajdował zawsze czas na prowadzoną z wielką pasją i talentem pracę naukową. Jego pracowite i twórcze życie uczonego i badacza wieńczy bibliografia opublikowanych prac, licząca prawie siedemset siedemdziesiąt pozycji. Ukazało się kilkanaście Jego książek, a ustalenia w nich zawarte na stałe weszły do dorobku humanistyki polskiej. Podejmował w nich bowiem zagadnienia fundamentalne w naszych dziejach, wytyczał nowe kierunki i obszary badań historycznych, doprowadzając niejednokrotnie do rewizji wielu obiegowych tez i ocen. Równocześnie prof. Wrzesiński — jak niewielu uczonych w Polsce — może się poszczycić znaczącymi osiągnięciami w kształceniu młodej kadry: wypromował czterdziestu siedmiu doktorów (z których kilkoro jest już dziś profesorami tytularnymi), pod Jego kierunkiem przygotowanych zostało prawie czterysta prac magisterskich. Osobowość Profesora przyciągała studentów, a udział w Jego seminariach magisterskich i możliwość korzystania z fachowej wiedzy i rad, również z życzliwej pomocy (często nawet w prozaicznych sprawach życiowych) zawsze była dla Jego uczniów wyróżnieniem i zaszczytem.

Prof. Wojciech S. Wrzesiński cieszy się wielkim autorytetem w społeczności historyków ze względu na prace nad polską myślą polityczną XIX i XX w. oraz badania nad różnorodnymi zagadnieniami państwa i społeczeństwa polskiego od czasów rozbiorów po współczesność. Środowisko historyczne doceniało osobiste walory i postawę Profesora, wybierając Go na swego reprezentanta w licznych krajowych i międzynarodowych gremiach naukowych oraz podczas konferencji i kongresów. Trzeba tu z całą mocą podkreślić, że pomimo zmiennych i skomplikowanych politycznie naszych powojennych losów, prof. Wojciech Wrzesiński zawsze — pod wpływem własnych doświadczeń i zgodnie z wysokiej próby etyką osobistą oraz wymogami warsztatu historycznego — opowiadał się za wolnością badań i publikowaniem ich wyników uzasadnionych jedynie podstawami źródłowymi. Skutkiem aktywnego włączenia się w działalność „Solidarności” — i to na wielu jej płaszczyznach, również konspiracyjnej i wymagającej szczególnego zaufania społecznego — był przedmiotem stałej inwigilacji Służby Bezpieczeństwa, a jako autor i redaktor wydawanych serii prac historycznych nieustannie toczył boje z czujną we Wrocławiu cenzurą. W stanie wojennym władze zmusiły Go do ustąpienia z funkcji demokratycznie wybranego prorektora Uniwersytetu Wrocławskiego i odebrały Mu

(chyba jako jedynemu w Polsce) kierownictwo, istniejącego w ramach Instytutu Historycznego, kilkuosobowego Zakładu Historii Najnowszej. Doświadczył też wieloletniej i trwającej aż do zmian politycznych w 1989 r. blokady awansu na stanowisko profesora zwyczajnego.

Wybitne dokonania naukowe prof. Wojciecha S. Wrześcińskiego dostrzegane są na wielu polach badawczych, stąd trudno byłoby w tym miejscu wymienić je wszystkie. Ograniczając się tylko do kilku najważniejszych i zachowując chronologię, należy zwrócić uwagę przede wszystkim na fakt, że z Jego nazwiskiem związane są powojenne badania nad dziejami Warmii i Mazur, które pioniersko inicjował w latach pięćdziesiątych i twórczo rozwijał w następnych dziesięcioleciach. Ich wyniki wprowadziły Warmię i Mazury, a także całe Prusy Wschodnie do obiegu naukowego, kształtując wiedzę historyczną Polaków o tym obszarze. Dowodzą tego liczne Jego prace drukowane w czołowych polskich periodykach naukowych, a także syntetyczne opracowanie *Plebiscyty na Warmii i Mazurach oraz Powiślu w 1920 roku* (1974) oraz publikacje źródłowe polskich i niemieckich archiwaliów. Wśród najważniejszych osiągnięć Profesora z tej dziedziny wymienić należy książkę, której dwa wydania ukazały się w 1984 i 1999 r. pt. *Warmia i Mazury w polskiej myśli politycznej 1864—1945*, będącą pierwszą w historiografii syntezą polskich zainteresowań tymi obszarami na przestrzeni XIX i XX w. Dzięki niej wprowadził do naszej pamięci zbiorowej ogromną ilość faktów, a także wiedzę o publicystycznych i naukowych dokonaniach uczonych, publicystów i społeczników, przejętych politycznymi losami północno-wschodnich ziem polskich i ich mieszkańców.

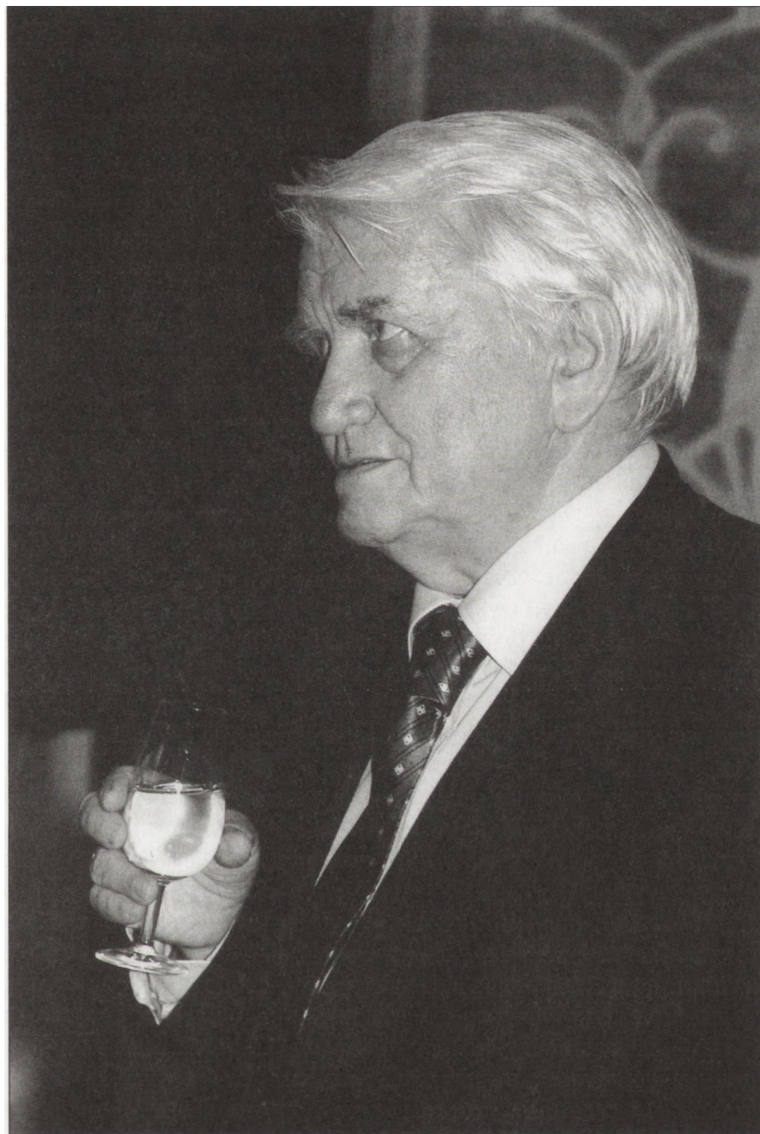
Wskutek stałego rozszerzania zainteresowań badawczych pod względem terytorialnym i merytorycznym, wkrótce przedmiotem swych badań prof. Wojciech S. Wrześciński uczynił całość polskich spraw narodowościowych w byłej dzielnicy pruskiej. Badał politykę państwa pruskiego i Rzeszy wobec wszystkich prowincji wschodnich, analizował warunki funkcjonowania szkolnictwa polskiego na tym obszarze oraz spółdzielczości polskiej, ukazywał także narodowe skutki systematycznej akcji germanizacyjnej. Poświęcone tym zagadnieniom liczne Jego artykuły i studia inspirowały podobne badania w skali kraju, toteż wkrótce powstały prace o innych obszarach pogranicza polsko-niemieckiego, np. na temat Babimojszczyzny, ziemi złotowskiej, ziemi pilskiej. Uogólnieniem różnorodnych problemów nurtujących mniejszość polską w Republice Weimarskiej była opublikowana w 1970 r. rozprawa habilitacyjna pt. *Polski ruch narodowy w Niemczech (1922—1939)*. Okazała się wydarzeniem naukowym, gdyż dzięki skrupulatnie wykorzystanym źródłom polskim i niemieckim ogarniała całość zagadnień politycznych, ekonomicznych i oświatowych dotyczących mniejszości polskiej w Niemczech w okresie międzywojennym. O znaczeniu naukowym rozprawy i jej nieprzemijającej wartości świadczy fakt, że stale jest przywoływana w literaturze naukowej, a w druku znajduje się jej trzecie wydanie. Analizując sprawy szczegółowe, prof. Wrześciński potrafił ukazać istotę ówczesnych procesów i przemian. Stąd Jego praca stanowiła wstęp do wielkich dyskusji nurtujących środowisko historyczne przez całą dekadę lat siedemdziesiątych na temat przemian świadomości narodowej mniejszości polskiej, a także o organizacyjnej roli Związku Polaków w Niemczech i skutkach zaangażowania się w jego działalność polskiej służby dyplomatycznej i konsularnej. Później dopiero pojawiły się — instytucjonalnie skupione w Krakowie — systematyczne badania nad Polonią w Europie i na świecie, w których znaczący udział miał również prof. Wojciech Wrześciński.

Szeroką perspektywę czasową i merytoryczną miały badawcze zainteresowania Profesora dziejami Śląska, ujmowane w aspekcie ogólnopolskim i niemiecko-czesko-słowackiego sąsiedztwa. To szerokie i interdyscyplinarne ujęcie badań okazało się niezwykle naukowo cenne i płodne, spowodowało też, że wokół prof. Wrzesińskiego skupiło się liczne grono osób — nie tylko ze środowiska naukowego Wrocławia, ale też z Katowic, Opola, Zielonej Góry, Szczecina i Poznania, z którymi podjął kompleksowe badania nad dziejami Śląska i obszarów sąsiednich od czasów prahistorycznych do współczesności. Pod Jego kierunkiem powstało wiele wydawnictw źródłowych, monografii i wieloautorskich tomów studiów szczegółowych, dotyczących historii i nauk pokrewnych (archeologii, etnologii), a także ekonomii, socjologii i językoznawstwa. Dzisiejszy wysoki poziom historiografii śląskiej w znacznej mierze stanowi zasługę właśnie prof. Wojciecha S. Wrzesińskiego, który kolejny raz — jak przed laty w Olsztynie — wytyczył i zainspirował wiele nowych badań. Pod jego kierunkiem podjęto też pionierskie studia nad dziejami nauki polskiej na Śląsku oraz nad przeszłością Uniwersytetu Wrocławskiego. On sam zainteresowania przeszłością Uniwersytetu Wrocławskiego zwiędził obszernym opracowaniem dziejów uczelni od 1945 do 1995 r. Powołał też specjalną serię wydawniczą poświęconą jej dziejom, inspirował powstanie na jej temat wielu opracowań monograficznych oraz syntetycznego dzieła *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego 1702—2002*, wydanego w trzystulecie jego powstania.

Dla środowiska historycznego w kraju i za granicą nazwisko prof. Wojciecha Wrzesińskiego łączy się przede wszystkim z badaniami nad historią polskiej myśli politycznej XIX i XX w. Inicjatorem badań w tym zakresie był prof. dr hab. Henryk Zieliński, ale po jego tragicznej śmierci w 1981 r., kierownictwo nad nimi przejął prof. Wrzesiński i w następnych latach twórczo je rozwinął. Pod Jego redakcją naukowego rozmachu nabrała seria „Polska myśl polityczna XIX i XX wieku” (tomy V—XI), w której sukcesywnie publikowano rezultaty interdyscyplinarnych spotkań naukowych (historyków literatury, historyków sztuki, socjologów i politologów) o charakterze ogólnopolskim, poświęconych różnorodnym nurtom politycznym, ich ideologom i przywódcom.

Pionierskie i naukowo doniosłe jest wydane w 1992 r. (wznowione w 2001 r.) obszerne dzieło Profesora pt. *Sąsiad czy wróg? Ze studiów nad kształtowaniem obrazu Niemca w Polsce w latach 1795—1939*, w którym przedstawił ewolucję stereotypu Niemca w polskiej opinii publicznej od upadku I Rzeczypospolitej po zakończenie II wojny światowej. To fundamentalne dla stosunków polsko-niemieckich opracowanie o niezwykłym poziomie erudycyjnym zostało dobrze przyjęte w polskim środowisku historycznym, zyskało także uznanie w Niemczech i zaowocowało przyznaniem prof. Wrzesińskiemu prestiżowej nagrody naukowej w RFN. Dowiodła ona, że o sprawach trudnego polsko-niemieckiego sąsiedztwa prof. Wrzesiński potrafi pisać w sposób rzetelny i wysoce zobiektywizowany, co służy porozumieniu i zbliżeniu obu narodów.

Niezależnie od już wymienionych osiągnięć badawczych, trzeba też wspomnieć, że prywatnie prof. Wojciech S. Wrzesiński jest człowiekiem bardzo życzliwym, szczególnie wobec młodych badaczy, toteż długa byłaby lista historyków polskich, którym Jego pomoc i zaangażowanie ułatwiły uzyskanie grantów i zagraniczne pobyty badawcze, a pośrednio awans naukowy. Chociaż wymagający i oszczędny w pochwałach, do najbliższego otoczenia ma stosunek przyjacielski i serdeczny, zawsze też jest gotów do udzielenia pomocy w każdej trudnej sytuacji zawodowej i życiowej. Cieszą Go osiągnięcia

Prof. dr hab. Wojciech S. Wrzesiński

innych, wspiera ich ambicje, plany twórcze i organizacyjne. Doświadczają tego wszyscy, którzy spotykają się z Nim na co dzień.

Jako rektor Uniwersytetu Wrocławskiego wspierał starania Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu, zmierzające do podniesienia rangi uczelni i utworzenia Uniwersytetu Opolskiego. Uczelnia ta, w uznaniu Jego wybitnych zasług na polu nauki historycznej oraz w podzięce za wielce życzliwą pomoc, nadała Mu 17 maja 2001 r. doktorat honorowy. Włączył się też w uwieńczone sukcesem inicjatywy na rzecz powołania Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Wśród doniosłych zawodowych i życiowych dokonań Profesora nie można pominąć organizacji XVI Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich, który odbył się 15—18 września 1999 r. we Wrocławiu i stał się w ponadstuletnich dziejach zjazdów powszechnych największym zgromadzeniem polskiego środowiska historycznego z kraju i zagranicy oraz prezentacją osiągnięć nauki polskiej.

Wojciech Wrzesiński — wybitny historyk dziejów najnowszych, szeroko znany w Polsce i za granicą z aktywnej działalności naukowej i organizacji życia naukowego — jest członkiem-korespondentem PAU, zasiada w wielu towarzystwach, komitetach i radach naukowych, w redakcjach czołowych polskich czasopism naukowych oraz w redakcji „Polskiego Słownika Biograficznego”. W 1991 r. powołano Go do Rady do spraw Nauki przy Prezydencie RP, przez dwie kadencje (do września 2003 r.) był prezesem Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego, obecnie drugą kadencję jest członkiem Centralnej Komisji do spraw Tytułu i Stopni Naukowych oraz członkiem Komisji Nagród przy Prezesie Rady Ministrów. Uczestniczy w działalności Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” od chwili jego powstania. Redakcja „Polityki” powołała Go na przewodniczącego jury dorocznych jej nagród z zakresu historii.

W roku swego jubileuszu doświadczył Profesor Wrzesiński wielu publicznych objawów uznania za swe zawodowe osiągnięcia. Podczas dorocznego święta Wrocławia 24 czerwca 2004 r. uhonorowany został Nagrodą Miasta Wrocławia za niemal czterdziestoletnie zasługi w badaniu i propagowaniu historii regionalnej i lokalnej. Cieszyć się należy z tego, że Rada Miejska podjęła tę decyzję, ponieważ Profesor należy do najwybitniejszych i najbardziej znanych postaci humanistyki wrocławskiej i ogólnopolskiej. Właśnie z powodu uznania w skali kraju rangi naukowych i organizacyjnych dokonań dla humanistyki polskiej, Senat Akademii Pedagogicznej im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie uchwala z 27 września 2004 r. nadał prof. Wrzesińskiemu tytuł doktora honoris causa. Podniosła uroczystość wręczenia doktorskiego dyplomu, będąca wyrazem najwyższego uznania środowiska akademickiego, odbyła się 14 października. Laudację na cześć Dostojnego Doktora wygłosił prof. dr hab. Jacek Chrobaczyński.

Uniwersytet Wrocławski Jubileusz siedemdziesięciolecia prof. Wojciecha Wrzesińskiego świętował uroczystie 26 października 2004 r. W Oratorium Marianum, pięknej barokowej sali pamiętającej czasy jezuickiej Akademii Leopoldyńskiej, przywróconej do swej dawnej architektonicznej świetności dzięki inicjatywie rektora Wrzesińskiego, oprócz władz Uczelni zgromadziło się około 200 osób reprezentujących niemal wszystkie ośrodki uniwersyteckie w kraju. Czcigodnemu Jubilatowi wyrażano podziw i uznanie za wybitne osiągnięcia w badaniach nad historią Polski i powszechną XIX i XX wieku oraz za wszechstronną działalność naukową i dydaktyczną. Wraz najlepszymi życzeniami zdrowia, dalszych sukcesów zawodowych i wszelkiej osobistej pomyślności, grono Przyjaciół, Kolegów i Uczniów ofiarowało Mu okazałą, liczącą ponad 1000 stron księgę

jubileuszową. Nieliczni wtajemniczeni wiedzieli już wówczas o przyznaniu Jubilatowi za wybitny dorobek naukowy prestiżowej nagrody Prezesa Rady Ministrów RP, którą odebrał 18 listopada.

Ogrom dokonań naukowych i organizacyjnych Profesora Wojciecha Wrzesińskiego trudno byłoby przecenić, a znając jego zawodową aktywność możemy spodziewać się kolejnych książek oraz nowych naukowych i organizacyjnych inicjatyw*.

---

* Por. Janusz Jasiński, *Profesora Wojciecha Wrzesińskiego prace dla Warmii i Mazur*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1994, nr 2–3, ss. 113–117; *Profesor Wrzesiński doctor honoris causa Universitatis Opoliensis*, KMW, 2001, nr 3, ss. 493–507; *Profesor dr hab. Wojciech Wrzesiński, doktor honoris causa Akademii Pedagogicznej im. Edukacji Narodowej*, Kraków 2004, ss. 25; Paweł Różański, *Mistrz tworzy szkołę*, Uniwersytet Wrocławski. Pismo społeczności akademickiej Uniwersytetu Wrocławskiego, 2004, nr 3, s. 6; Jakub Tyszkiewicz, *Jubileusz Profesora Wrzesińskiego*, Przegląd Uniwersytecki. Pismo Uniwersytetu Wrocławskiego, 2004, nr 11, s. 5.